

Hà Tiên Biên Trấn

Nguyễn Hoạt

Nước Việt ta có biên giới dài và tiếp giáp với nhiều nước láng giềng như Trung Cộng, Lào, Campuchia. Phía Bắc có khoảng 1.300km biên giới Việt-Trung và ải Nam Quan là cửa khẩu thông qua Trung quốc như câu ca dao ai cũng từng được nghe từ thuở còn nằm nôi:

*Đồng Đăng có phố Kỳ Lừa,
Có nàng Tô Thị có chùa Tam Thanh,
Ai lên xứ Lạng cùng anh,
Bõ công bác mẹ sinh thành ra em...*

Chợ Kỳ Lừa ở Lạng Sơn cách Đồng Đăng khoảng 15 km, ải này cách biên giới Trung Quốc 4km. Nơi đây có Hữu Nghị Quan của Trung Quốc. Về phía nam, nước Việt có biên giới Việt- Campuchia dài khoảng 1270 km... Biên giới này gồm hai phần: Phần đất liền là một đường biên trên bộ dài 1137 km, từ điểm cực bắc là cột mốc ngã ba biên giới Việt Nam-Lào-Campuchia, đến điểm cực nam là điểm bờ biển vịnh Thái Lan. Phần này có nhiều cửa khẩu giữa hai nước và Hà Tiên có cửa khẩu cực nam đi qua Campuchia là cửa Xà Xía hay Prek Chak (Lork-Kam Pot). Phần trên biển, chưa được phân định thành đường biên cụ thể giữa hai quốc gia.

Cửa khẩu Xà xía

Cột mốc biển Hà Tiên là một trong ba trung tâm kinh tế, văn hóa, thương mại, dịch vụ, du lịch của tỉnh Kiên Giang. Hà Tiên được ví như "Việt Nam thu nhỏ" bởi ở đây có núi non hùng vĩ, có đồng bằng bao la, có hang động huyền bí, có biên đảo mênh mông,... Hà Tiên có 9 di tích lịch sử, văn hóa và thắng cảnh được xếp hạng cấp quốc gia và cấp tỉnh. Sách Đại Nam nhất thống chí, Lục tỉnh Nam Việt, có chép về Hà Tiên như sau:

"Nguyên xưa là đất Mang-Khảm, Chân Lạp tục gọi là Trúc- Phiên-Thành, lại xưng là Đồng-Trụ-Trấn . Ban đầu người Quảng- Đông (đời Thanh) là Mạc-Cửu đến ngụ ở Cao-Man, thấy chỗ Mang-Khảm có người buôn bán ở các nước đến tụ tập; Cửu liền chiêu tập lưu dân các nơi Phú-Quốc, Hương Úc, Rạch-giá, Cà Mau lập ra 7 xã, ông tự quản hạt. Nơi này thương truyền thường có người tiên hay xuất hiện trên sông, nên nhân đó đặt tên là Hà-Tiên Quốc.

Đời vua Hiến-Tông Hiếu -Minh Hoàng-Đế, năm Giáp- ngọ (1714), ông Cửu xin phụ thuộc bản triều, vua phong làm Tổng Binh Hà-Tiên trấn, đóng binh ở Phương-Thành rồi nhân dân ngày càng tụ tập đông đúc.

Đời Túc-Tông Hiếu-Minh Hoàng-Đế, năm Ất-mão (1735), Mạc Cửu mất; vua sắc cho con là Thiên Tử làm Đô-Đốc Hà-Tiên trấn đặt nha thuộc, đắp thành bảo, chia lập phố xa, người thương mãi tụ tập càng nhiều.

Thiên Tử lại mời sĩ-phu văn học hằng ngày ngâm vịnh, có tập thơ Hà -Tiên Thập Vịnh lưu truyền."

Địa danh Hà tiên do Mạc Cửu đặt tên cho vùng đất này. Theo truyền thuyết xưa "Tiên Phật kì tung" thì Hà Quỳnh, con gái của Hà Thái đời nhà Đường tại Tăng Thành trong tỉnh Quảng Đông ngày nay trở thành tiên gọi là Hà Tiên Cô là vị tiên biết trước họa phúc của nhân gian. Hà Tiên Cô là một trong Bát Tiên gồm: Hà Tiên Cô, Hán Chung Li, Hán Tương Tử, Lam Thái Hòa, Lã Động Tân, Tào Quốc Cửu, Thiết Quả Lý, Trương Quả Lão.

Có lẽ Mạc Cửu là người Trung hoa, nên theo truyền thuyết có Tiên Cô xuất hiện trên sông Giang Thành mà đặt tên đất là Hà Tiên? Theo Đại Nam nhất thống chí thì cảnh vật tỉnh Hà Tiên nhà Nguyễn gồm:

- Núi: ở Hà Châu có (Kim Dữ, Bình Sơn (Bình San), núi Phù Anh, Tô Châu, gò Lộc Trĩ (Lộc Giác, tức Mũi Nai), Bạch Mã (tức Bạch Ô ở Kep), Địa Tạng, Kháo Sơn), núi Sài Mạt (Banteay Meas), Tượng Sơn (núi Voi ở Cần Vọt (Kampot)), núi Linh Quỳnh (Kiri Vong)), ở Kiên Giang có núi Thổ Sơn (Hòn Đất), ở huyện Long Xuyên có (núi Trà Sơn, lèn Bạch Thạch (hòn Đá Bạc)).
- Sông hồ: (sông Giang Thành, Lũng Kè, Tân Xuyên, Nghi Giang, Bò Đề), hồ Đông Hồ.
- Đảo: Hòn Khoai (Cà Mau), Hòn Rái (Kiên Giang, Phú Quốc, Thổ Chu, Cỏ Công (Vũng Thơm), Cỏ Cốt (Co Tang), Cỏ Luân,...

Hà Tiên đã từng là tỉnh lỵ của tỉnh Hà Tiên cũ vào thời Pháp thuộc trước năm 1956. Thời Việt Nam Cộng Hòa, Hà Tiên chỉ là 1 trong số 7 quận của tỉnh Kiên Giang. Quận Hà Tiên gồm 3 xã Mỹ Đức, Phú Mỹ và Thuận Yên, 15 ấp. Nhưng trên các bản đồ Việt Nam do Việt Nam Dân Chủ Cộng Hòa xuất bản, vẫn ghi hai tỉnh riêng biệt là Hà Tiên và Rạch Giá. Đầu năm 1976, tỉnh Kiên Giang được thành lập. Địa bàn tỉnh Hà Tiên cũ nay là huyện Kiên Lương và thị xã Hà Tiên.

Nằm trong vùng khí hậu nhiệt đới, chỉ có 2 mùa: mưa, khô với nhiệt độ trung bình 27 độ. Hà tiên có diện tích khoảng 107 km², dân số năm 2019 có khoảng 100 560 người, gồm có 5 phường và 2 xã. Ngày nay ,thành phố Hà Tiên nằm ở phía tây tỉnh Kiên Giang, cách thành phố Rạch Giá 88 km, cách Sài Gòn 350 km, có vị trí: Phía bắc giáp tỉnh Kampot của Campuchia với đường biên giới dài 13,7 km, phía đông giáp huyện Giang Thành, phía nam giáp huyện Kiên Lương, phía tây giáp Vịnh Thái Lan với đường bờ

biển dài 26 km.

Đào Duy Anh viết trong sách Đất nước Việt Nam qua các đời, về các địa danh trấn Hà Tiên:

"... Chúng ta đã biết Vũng Thơm, Cần Bột, Sài Mạt là dải đất từ lỵ sở Hà Tiên đến Sài Mít. Tức dải đất bờ biển phía tây nam nước Cao Miên. Còn Chân Sum thì Nhất thống chí (An Giang) chép là núi ở phía nam huyện Hà Âm cách 10 dặm, cách bờ sông Vĩnh Tế ở phía Nam 10 dặm. Huyện Hà Âm là huyện ở phía bắc sông Vĩnh Tế (phía âm của sông) nên gọi tên là thế, đối với huyện Hà Dương là huyện ở phía nam (phía dương của sông). Có thể đất Chân Sum là đất Sóc Sum của tỉnh KamPot. Về Linh Quỳnh thì Nhất thống chí chép rằng núi Linh Quỳnh thuộc huyện Hà Châu cách 120 dặm và ở phía bắc sông Giang Thành, sông này có hai nguồn ra từ núi Linh Quỳnh. Linh Quỳnh tức địa điểm Linh Quỳnh của tỉnh KamPot nước Cao Miên. (Xem thế thì thấy rằng năm phủ Vũng Thơm, Cần Bột, Chân Sum, Sài Mạt, Linh Quỳnh ở đời Nguyễn còn là đất của huyện Hà Châu tỉnh Hà Tiên và của huyện Hà Âm tỉnh An Giang, đến đời Tự Đức triều Nguyễn mới trả về nước Cao Miên)."

Nhiều câu ca dao nói về người Hà tiên như:

Trai nào khôn bằng trai Long Mỹ
Gái nào mồm mĩm bằng gái Hà Tiên
Chớ chê trai Hà Tiên mà rằng
Chớ trai Hà Tiên nọ nhiều thằng có nhân.
Và Thằng Hóa Quảng về Quảng Hóa.
Bạn hiền ta ở lại Hà Tiên
Làm sao rõ đặng căn nguyên

Dầu sông dầu biển đi liền tới nơi Phong tục xưa của người Hà Tiên được ghi trong Đại Nam Nhất Thống Chí như sau:

“Kẻ sĩ biết chữ, dân siêng làm ăn, quá nửa là nghề bán buôn, còn kỹ nghệ tầm thường. Ở gần biển thì làm nghề lưới đáy, cắm dăng để bắt cá; ở gần núi thì hay bắt chim và tổ ong để bán. Người quân tử hay thích điều nghĩa, siêng việc công; kẻ tiểu nhân thì an thường thủ phận, không gian tham trộm cướp. Nhiều người hào hiệp và hay trau dồi hoa sức, đàn ông ra đường hay che dù, đàn bà con gái trùm đầu bằng khăn vải dài, con trai bới tóc hay cài **khúc thoa** (cái thoa cong một đầu) để cho tóc khỏi sổ; con gái trang sức sơ đạm, bới tóc thả thông ra sau. Tính người mau lẹ, nữ công tinh xảo, hay đi thuyền giỏi nghề bơi nước, ưa nóng ghét lạnh; bệnh tật ít hay tìm thầy uống thuốc, ưa dùng đồng bóng và thầy phù pháp Cao Man. Gặp việc tang tế, lễ nghi theo nho mà cũng theo Phật. Có việc hoàn nguyện ắt đốt đèn trời; cưới hỏi thì dùng có ba lễ vấn danh, thỉnh kỳ, và thân nghinh. Tính ưa thờ Phật, những ngày tam nguyên (thượng nguyên, trung nguyên, và hạ nguyên) đều dùng hương đèn hoa quả cầu phước trước bàn Phật. Đêm nguyên đán chiêm nghiệm khí trời trong sáng thì năm ấy được mùa màng lúa thóc, hoặc khí đất trong sáng thì năm ấy được mùa ở sông biển, ấy là di tục chiêm nghiệm trong năm. Tiết đoan nguyệt 5-5 âm lịch làm bánh ú có sừng để cúng tiên tổ và đua ghe; tiết thanh minh con trai con gái đi tảo mộ ông bà gọi là đạp thanh; tiết trung thu mời bạn hữu chung thưởng trăng thu, đêm trừ tịch thì thắp đèn suốt đêm gọi là “thủ tuế”. Còn tục thổ dân thì mỗi năm cứ đến tháng ba là sắm đèn hương hoa quả đến cầu phước ở chùa Hồ Tự rồi ba ngày sau có cuộc hội gọi là “hạ tuế”.

Tháng 8 có lễ rước nước, tháng 10 lễ đưa nước, giống như thổ tục ở An Giang. Thị xã Hà Tiên không lớn, hơn tất cả các thị xã nơi khác nhưng trầm lặng với những khu nhà ẩn sau vườn, ven theo chân núi, hay trước mặt hồ, chạy bên sông và những bến thuyền nơi cửa biển, dập diu thuyền cá, thuyền du lịch vào ra... Thị xã Hà Tiên được thành lập cách đây 300 năm. Thị xã này sầm uất và nên thơ nằm giữa các núi pháo đài (Kim Dữ), núi Lãng (Bình San), núi Ngũ Hồ và Đông Hồ. Muốn ngắm toàn cảnh Hà Tiên phải lên tận đỉnh núi Tô Châu, một quả núi nhỏ, nằm phía trước thị xã. Đứng từ đỉnh, du khách có thể chiêm ngưỡng cảnh quan Đồng Hồ, một hồ nước có chiều dài 3km và rộng 2km, ở ngay cửa sông Giang Thành. Đông Hồ đẹp nhất vào những đêm gió mát trăng thanh, do đó Mạc thiên Tích mới đặt sáng tác bài thơ "Đông Hồ ẩn nguyệt tức Đông Hồ in bóng trăng.

Chợ Hà tiên ở bên sông Tô châu gồm có nhiều chợ riêng biệt ở chung một khu vực mà không ở chung trong một nhà lồng như chợ Bến thành hay chợ Đồng Xuân. Nhóm chợ này có chợ thực phẩm, chợ bách hoá, chợ cá... Nằm trên đường Trần Hữu với nhiều thứ hay và lạ, chợ đêm Hà Tiên có cái thú riêng, hoang sơ và “quê mùa”. Dọc hai bên đường là một dãy hàng tạp hóa đủ chủng loại: từ vải vóc màu sắc sặc sỡ, những món hàng mỹ nghệ, mỹ phẩm cho đến trang sức bằng vàng và đá quý. Không những thế, nơi đây còn tụ họp những quán ăn đêm với cá cơm kho khô, hủ tiếu Nam Vang đến các loại hải sản... Các cửa hàng ăn uống tập trung trên đường Mạc thiên Tích, ngày nay có chợ đêm có nhiều hàng quán náo nhiệt. Các xe ô tô chở du khách đi viếng các cảnh danh tiếng của thành phố và kết thúc ở chợ đêm. Nhiều đường phố Hà tiên mang tên các

nhân vật họ Mạc như Mạc Cửu, Mạc Thiên Tích làm Tổng binh Đô Đốc Hà Tiên Trấn, Mạc Tử Hoàng giữ chức Hiệp Trấn Hà Tiên, Mạc Công Du làm Hiệp Trấn và Trấn Thủ Hà Tiên...

Hà Tiên có rất nhiều chim và nhất là chim én. Nhiều nhà làm tổ chim bằng những ống tròn và gây được một nguồn lợi đáng kể là khai thác yến sào. Đời sống tâm linh ở Hà Tiên rất phong phú với nhiều chùa chiền dựng lên trong một thành phố nhỏ: chùa Giải Thoát, chùa Phật Đà, chùa Phù Dung, chùa Thiên Trúc, chùa Tam Bảo, chùa Bà Mã châu. Ngoài ra còn có một nhà thờ. Sát thị trấn và chung quanh có nhiều cảnh đẹp: Thạch Động, lăng họ Mạc, Đông hồ là một vụng lớn của sông Giang thành. Cửa vụng có hai núi Pháo đài và Tô châu, Mũi Nai ở phía tây, Ba hòn, hòn Chông...

Mạc Thiên Tích đã mô tả 10 cảnh đẹp xưa trong các bài thơ Hà Tiên thập cảnh. Ngày nay ngoài 10 cảnh đó Hà Tiên còn có nhiều cảnh đẹp khác. Hầu hết các thắng cảnh đều trải dài theo con đường ven biển như Bãi Dương, Hòn Trẹm, Hòn Chông, Chùa Hang, Hòn Phụ Tử, Hang Tiên, Núi Mo So, Núi Tô Châu, Thạch Động...

Nhà thơ Đông Hồ, người Hà Tiên, đã có những nhận định đặc biệt về cảnh đẹp Hà Tiên như sau:

“Ở đây kỳ thú thay có như hầu đủ hết! có một ít hang sâu động hiểm của Lạng Sơn, một ít đảo đá chơi vui giữa biển của Hạ Long. Có một ít núi đá vôi của Ninh Bình, một ít thạch thất sơn môn của Hương Tích. Có một ít Tây Hồ, một ít Hương Giang. Có một ít chùa chiền của Bắc Ninh, một ít lăng tẩm của Phú Xuân. Có một ít Đồ Sơn, Cửa Tùng. Một ít Nha Trang, Long Hải”

Trong tác phẩm Văn Học Miền Nam - Văn Học Hà Tiên, sau khi khảo sát về phong cảnh Hà Tiên, Đông Hồ đã đi đến kết luận: *“Chính cũng nhờ những tính cách đặc thù đó của danh thắng, mà Hà Tiên là một miếng đất màu mỡ cho hạt giống văn chương, văn học dễ phát sinh.”* Văn chương phát sinh sớm nhất ở đây là các tác phẩm và tác giả trong tao đàn Chiêu Anh Các do Mạc Thiên Tích sáng lập vào năm 1736. Văn đàn gồm từ 32 đến 37 người, phần lớn là người Trung Hoa, sống ở Quảng Đông và có thể chưa hề đến Hà Tiên bao giờ. Theo Trịnh Hoài Đức thì tao đàn đã sản xuất 6 tác phẩm: (1) Hà Tiên Thập Cảnh Toàn Tập, (2) Minh Bột Di Ngự Thi Thảo, (3) Hà Tiên Vịnh Vật Thi Tuyển, (4) Châu Thị Trinh Liệt Tạng Ngôn, (5) Thi Truyện Tạng Lưu Tiết Phụ, và (6)

Thi Thảo Cách Ngôn Vịnh Tập. Ngoài 6 tác phẩm trên Lê Quý Đôn còn ghi thêm tập Thụ Đức Hiên Tứ Cảnh. Thụ Đức Hiên là thư trai của Mạc Thiên Tích. Cả 7 tác phẩm trên là kết quả xướng họa thi ca của hơn 40 năm hoạt động của tao đàn Chiêu Anh Các mà nay đã thất lạc gần hết, nay chỉ còn Hà Tiên Thập Vịnh. Đây là nhan đề 10 bài thơ vịnh 10 cảnh đẹp của Hà Tiên:

- Kim dự lan đào (Núi Pháo Đài),
- Bình San điệp thúy (Dãy núi Bình San),
- Tiêu tự thần chung (Tiếng chuông chùa Tiêu),
- Giang Thành dạ cổ (tiếng trống đồn bên sông Giang Thành),
- Thạch Động thôn Vân (núi Thạch Động chạm mây bay),
- Châu nham lạc lộ (thạch nhũ núi Đá Dựng),
- Đông Hồ ẩn nguyệt (trăng soi đầm Đông Hồ),
- Nam Phổ trùng ba (bãi biển sóng lặn tăn),
- Lộc trĩ thôn Cư (mỏm núi Mũi Nai),
- Lư khô ngư bạc (cá quấy bến Vược).

và một bài “Hà Tiên thập cảnh tổng vịnh” của Mạc Thiên Tích: “*Mười cảnh Hà Tiên rất hữu tình Non non nước nước. Đông Hồ, Lộc Trĩ luôn giòng chảy Nam Phổ, Lư Khê một mạch xanh. Tiêu Tự, Giang Thành chuông trống ỏi Châu Nham, Kim Dữ cá chim quanh. Bình San, Thạch Động là rường cột Sừng sừng muôn năm cũng để dành.*”

Văn chương Chiêu Anh Các là văn chương chữ Hán và chữ Nôm. Sau Chiêu Anh Các tình hình bất ổn đã không cho phép có những áng văn chương tiếp nối. Mãi đến đầu thế kỷ XX, sau khi Nam Kỳ Lục Tỉnh đã trở thành thuộc địa của Pháp, nền tân học với văn chương, báo chí chữ Quốc Ngữ thành hình và có cơ sở vững vàng, Đông Hồ Lâm Tấn Phác mới mở đầu cho văn mới ở Hà Tiên. Tác phẩm Linh Phượng Lệ Ký của ông đã một thời làm say mê người đọc. Ông có lập Trí Đức Học Xá. Năm 1964 ông được mời làm giảng sư trường Đại Học Văn Khoa Sài Gòn, phụ trách chứng chỉ Văn Chương Quốc Âm, chuyên về văn học Miền Nam, đặc biệt là văn học Hà Tiên. Một trong những người do Trí Đức học xá đào luyện, và trở thành vợ và bạn thơ của Đông Hồ là *Mộng Tuyết Thất tiểu muội Thái Lâm Úc*. Bà có tập thơ *Phấn Hương Rừng* được giải thưởng Tự Lực Văn Đoàn.. Đông Hồ và *Mộng Tuyết* là hai nhà thơ Miền Nam có mặt trong quyển *Thi Nhân Việt Nam* của Hoài Thanh và Hoài Chân.

Thành Hà Tiên vẫn còn dấu tích một chiến lũy là một bờ thành trồng toàn tre gai dài gần 2 cây số, rộng khoảng 1 cây số do Mạc Thiên Tích xây dựng để ngăn giặc Xiêm và Miên. Còn nhiều lắm những di tích, thắng cảnh của xứ Hà Tiên: bến Tô Châu, đình Nguyễn Trung Trực, mộ Bà lớn tướng Lê Kim Định, đền Phó Cơ Điều, Sắc tứ Tam bảo tự, chùa Phù Dung hay còn gọi là am Phù Cừ.

Nhắc đến chùa Phù Dung, chúng ta ai cũng biết chuyện tình yêu huyền thoại của “*nàng ái phi trong chậu úp*” và vở cải lương vang danh **Áo Cưới Trước Cổng Chùa**. Năm 1959, nhà văn, nhà thơ Kiên Giang viết vở cải lương “Áo cưới trước cổng chùa” theo sự tích chùa Phù Dung. Vở tuồng đã thu hút không biết bao nhiêu con tim của khán thính giả thời bấy giờ. Trên sân khấu, Thanh Nga nhận vai Xuân Tự sau này là sự nữ chùa Phù Dung. Tính cách cô gái miền biển chân chất, tâm trạng u buồn của một sự nữ và cách ứng xử trong sáng giữa vị hôn phu và một tổng trấn đã được Thanh Nga lột tả một cách linh động sâu sắc.

[ÁO CƯỚI TRƯỚC CỔNG CHÙA - Cải Lương Lê Thủy Diệp Lang](#)

Ngoài các thắng cảnh xưa tả trong thập cảnh, ngày nay du khách có thể tham quan những cảnh đẹp khác trong vùng như:

- Hòn Phụ Tử, là hòn đảo gồm hai khối đá dính liền nhau đứng trên một bệ đá có chiều cao 5m so với mặt biển. Trong đó hòn Phụ có chiều cao khoảng 33,6m và hòn Tử cao khoảng 30m. Đó là hai trụ đá

cao nghiêng nghiêng cùng một chiều tượng trưng cho hình hai cha con quấn quýt bên nhau trông ra biển cả. Hòn Phụ Tử nằm trên eo biển khu du lịch Chùa Hang, thuộc xã Bình An, huyện Kiên Lương, tỉnh Kiên Giang, được xem là biểu tượng cho cảnh đẹp Kiên Giang. Các hòn đảo nổi giữa biển đẹp như phong cảnh cửa vịnh Hạ Long. Năm 2006, phần Phụ của hòn Phụ Tử đã bị gãy, nay chỉ còn lại phần hòn Tử.

- Trong khu du lịch hòn Phụ Tử, có chùa Hang, một trong những danh lam cổ tự nổi tiếng của Kiên Giang và cả nước. Chùa Hang được khám phá vào đầu thế kỷ 18 do các nhà sư Thái Lan và các ngư dân đến đây khẩn hoang lập nghiệp. Trước cổng chùa Hang là khu buôn bán nhộn nhịp. Ngoài các mặt hàng hải sản phục vụ du khách tại chỗ, còn muốn có quà lưu niệm thì bạn đã có các sản phẩm bằng đá và vỏ ốc chạm trổ khá tinh xảo, đẹp mắt. Qua cổng tam quan là khoảng sân trống chạy dài tới chân núi An Hải, trước mặt là hang núi khá rộng, dài khoảng 40m, chỗ hẹp nhất vừa cho khoảng 3 - 4

người. Đây là hang động thiên nhiên trong ngọn núi đá vôi có nhiều thạch nhũ lạ mắt chùa Hang ở trong đó. Chùa có nhiều pho tượng Phật, đặc biệt có 2 pho tượng Phật Thích Ca đã hơn 300 năm. Trước cửa hang có dự án dựng tượng Phật bà Quan Âm cao 28 m. Xuyên qua hang thì du khách sẽ thấy vùng biển hòn Phụ Tử.

- Trên núi Bình San có lăng mộ họ Mạc, hiện nay còn khoảng hơn 40 ngôi, có bia đá. Ngôi mộ Mạc Cửu quy mô hơn cả chiếm địa thế cao nhất. Trước lăng có tượng Mạc Cửu mặc nhung phục, tay cầm kiếm đứng trên một bệ cao oai phong凛冽. Dưới chân núi Làng có đền thờ họ Mạc, lúc nào cũng mở cửa đón khách thập phương .
- Đỉnh thần Thành Hoàng ở đường Trần Hầu, phường Đông Hồ là một ngôi đình cổ đã hơn 250 tuổi, được trùng tu năm 1888, có giá trị lớn về mặt kiến trúc, văn hóa. Đây là một điểm tham quan không thể bỏ qua. Đây là nơi thờ tự các bậc tiền nhân đã có công khai phá và mở mang vùng đất Hà Tiên xưa, gồm có 3 vị: Mạc Cửu, Mạc Thiên Tích, Mạc Tử Sanh. Ba vị này đều có sắc phong nhân thần của các đời vua Minh Mạng, Thiệu Trị và Tự Đức. Đình được công nhận là di tích lịch sử văn hóa cấp tỉnh năm 2009. Từ thị xã Hà Tiên đi khoảng 4km về phía bắc là Thạch Động, nơi gắn liền với truyền thuyết Thạch Sanh Lý Thông. Đây là một núi đá vôi nguyên khối nằm trên một đé đá cao gần 100 mét. Thạch nhũ trong lòng hang có nhiều hình kỳ thú theo trí tưởng tượng của con người.

Cũng từ đây, đi 1km nữa sẽ gặp cửa khẩu biên giới quốc tế Hà Tiên, nếu không rẽ vào cửa khẩu, chúng ta sẽ bắt gặp một con đường quanh co thấp thoáng với các ngôi nhà lá đặc trưng của miền quê phương Nam Cách thị xã Hà Tiên khoảng 4km có bãi tắm Mũi Nai được bao bọc bởi hai ngọn núi lán biển. Một trong những ngọn núi đó giống như đầu con nai cao 100m. Trên đỉnh núi có ngọn hải đăng được xây dựng từ thế kỷ 19.

- Đây là nơi có bãi biển rất đẹp, từ đây du khách có thể tắm biển và thưởng thức các món ăn đặc sản của miền biển như: tôm, cua, ghẹ, hào, ốc... vào những ngày đẹp trời du khách có thể nhìn thấy quần đảo Hải Tặc, đảo Phú Quốc.
- Chùa Xà Xía ở phường Mỹ Đức được xây dựng theo kiến trúc của người Khmer ở Nam bộ. Trong chùa có nhiều tranh vẽ về Phật Thích ca thành đạo do các Phật tử cung tiến. Chùa là nơi tổ chức các lễ hội, và cũng là trung tâm sinh hoạt văn hóa của người Khmer. Chùa Xà Xía được công nhận là di tích chứng tích chiến tranh cấp tỉnh năm 2003. Biển Hà Tiên có một vẻ đẹp riêng biệt từ cảnh sắc, vùng đất cho đến con người. Nơi đây hội tụ được hầu hết dáng vẻ của các danh lam thắng cảnh nổi tiếng trong nước. Trong số đó, ca dao về danh lam thắng cảnh thể hiện vẻ đẹp của nhiều địa điểm du lịch đẹp mắt, thu hút sự quan tâm của mọi người. Kiên Giang là một trong những địa danh được ca ngợi trong bài ca dao. Thuyền ra khỏi cửa pháo đài Lênh đênh biển cả nhớ hoài Hà Tiên Muốn ăn cháo cá rau cần thì về Miệt Thứ cho gần đường đi Ngó ra hòn Trọi, hòn Mê Chim nhận bay về cánh rợp như mây.

Kể từ ra khỏi Pháo Đài Dòng sông nước chảy dọc dài Mũi Nai Thuyền dờn ra khỏi Pháo Đài Linh đình Hòn Chảo dựa ngoài Cỏ Tron Kênh Vĩnh Tế, biển Hà Tiên Ghe thuyền xuôi ngược bán buôn dập diu. Ngó ra Vàm Cày lù mù Đông Hồ, Thị Vạn, Tô Châu, Rạch Dừa Ngó ra hòn Họ lưạ thừa Hòn Công, Phụ Tử, trên bờ Tà Săng Không chỉ nổi tiếng với các bãi biển đẹp mắt, Kiên Giang còn có những món ăn ngon và đặc sản độc đáo: Muối Bạc Liêu nặng tình biển cả Tiêu Hà Tiên nồng vị thâm giao. Ngoài ẩm thực biển đặc sắc và đủ loại hải sản ngon, tươi, sống, Hà Tiên còn có những món ẩm thực cá đồng độc đáo...

Hà Tiên có nhiều món ăn ngon rất độc đáo: Canh mắm tràm, vịt nấu tiêu, món móc cá, món giả cây, canh cà na, nước, cơm coi buổi, món cà xiu móng tay, nham cua, cá xào lăn, và còn có các thứ bánh dân gian rất đặc biệt: Bánh óc, bánh lọt xiêm, bánh thốt nốt, bánh trứng sam, bánh chà, cốm chùi, chè hột me. Bún cá Hà Tiên là một món ngon dễ làm, nhưng có những đặc trưng khác với nhiều nơi. Dù là món ăn dân dã nhưng kỹ thuật chế biến khá công phu. Ở Hà Tiên, bún cá thường được bán sáng sớm làm món điểm tâm hoặc chiều tối ở trước các nhà lồng chợ hoặc các vỉa hè nơi đông dân cư. Nhiều người còn thích chọn món xôi cho điểm tâm. Xôi Hà Tiên có cái khác lạ là màu óng ánh và vị thơm của nếp, vị béo của dừa làm vừa lòng thực khách.

Gạo Rạch Giá, cá Hà Tiên, tiền Phú Quốc đó là câu chuyện khẫu của người dân miền Tây để nói về sự trù phú của vùng đất Kiên Giang. Không biết có phải vì câu nói ấy mà nhiều người đã tìm đến đảo Phú Quốc để thực hiện giấc mơ kiếm tiền về quê lập nghiệp nhưng rồi họ đã gắn bó cả đời với đảo. Ngoài biển khơi của Hà Tiên cỏ rất nhiều hòn đảo nằm trong vịnh Thái Lan. Có trên một trăm đảo lớn nhỏ chia làm 6 nhóm quần đảo và các đảo lẻ: nhóm Hải Tặc, nhóm Bà Lụa, nhóm Nam Du, nhóm Hòn Khoai, nhóm Phú Quốc và An Thới, nhóm Thổ Châu và những hòn đảo khác nằm rải rác đơn độc như Hòn Nghệ, Hòn Tre, Hòn Rái, Hòn Chuối, Hòn Đá Bạc. Đảo lớn nhất là đảo Phú Quốc, diện tích 568 km², dài 52 km, chiều rộng từ 3 đến 29 km.

Phú Quốc cách Mũi Nai, Hà Tiên 46 km, cách Rạch Giá 114 km. Núi và rừng chiếm phần lớn diện tích đảo. Vùng biển Phú Quốc là một trong ngư trường phong phú nhất của Vịnh Thái Lan. Đánh cá và bắt thủy sản là nghề truyền thống của người dân Việt ở đây.. Tất cả đều làm nghề chài lưới, rành rẽ hơn mà lại sanh lợi hơn. Từ nghề đánh cá, người dân Phú Quốc đã sản xuất loại nước mắm nổi tiếng: nước mắm Hòn Phú Quốc. Nước mắm Phú Quốc tập trung ở Dương Đông, vừa là lỵ sở của Tổng Phú Quốc, vừa là trung tâm kỹ nghệ nước mắm của toàn Nam Kỳ. Mỗi năm trung bình ở đây sản xuất lỏi ba đến bốn triệu lít nước mắm. Phú Quốc còn sản xuất rất nhiều hồ tiêu có giá trị. Ngày nay Phú Quốc là một nơi du lịch nổi tiếng hấp dẫn du khách quốc tế.

Quần đảo Hải Tặc gồm 16 đảo lớn nhỏ. Tên này được biết (Iles des Pirates) như vậy vì người ta cho rằng bọn cướp biển thường dùng đảo này làm sào huyệt. Ngày nay ở Hà Tiên có tàu cao tốc đi Phú Quốc và đảo Hải Tặc hàng ngày. Đảo Hòn Tre lớn có bãi tắm Bãi Bắc và xe điện Aquaki chở du khách đi tham quan dinh bà chúa Hòn, cột mốc chủ quyền biển giữa Việt Nam và Cambuchia do dựng lên từ năm 1958. Đảo này đang được quân đội khai thác để dựng lên khu nghỉ dưỡng home stay cho du khách gần hòn đảo Hương xưa. Tại đây du khách có thể câu cá và lặn biển.

Từ thị xã Hà Tiên đi khoảng 4km về phía bắc là Thạch Động, nơi gắn liền với truyền thuyết Thạch Sanh Lý Thông. Đây là một núi đá vôi nguyên khối nằm trên một đé đá cao gần 100 mét. Thạch nhũ trong lòng hang có nhiều hình kỳ thú theo trí tưởng tượng của con người. Cũng từ đây, đi 1km nữa sẽ gặp cửa khẩu biên giới quốc tế Hà Tiên, nếu không rẽ vào cửa khẩu, chúng ta sẽ bắt gặp một con đường quanh co thấp thoáng với các ngôi nhà lá đặc trưng của miền quê phương Nam. Đường bộ đi sang Cambuchia phải qua cửa khẩu cực

nam của biên giới là cửa khẩu quốc tế Xà Xía, thuộc phường Mỹ Đức, là điểm cuối của Quốc lộ 80. Qua cửa khẩu này thì đến cửa khẩu quốc tế Prek Chak trên đất Cao Miên ở huyện Kampong Trach, tỉnh Campot của Campuchia. Tại đây có cột mốc 313 nằm giữa 2 vùng biên giới của 2 nước. Đặc biệt, cột mốc biên giới này cũng nằm trong tuyến đường xuyên biên giới của 3 nước Việt Nam- Campuchia - Thái Lan. Nhờ có vùng mốc biên giới tại cửa khẩu Hà Tiên này mà kinh tế của các vùng giáp ranh giữa 2 nước này mới có thể phát triển hơn. Hiện tại, vùng biên giới giáp ranh này đã được 2 nước phối hợp quản lý chặt chẽ để có thể đảm bảo an ninh cho khu vực này được tốt hơn. Đặc biệt, ngăn chặn vấn đề tội phạm, buôn lậu xảy ra. Những năm gần đây, cửa khẩu quốc tế Hà Tiên đã trở thành địa điểm tham quan, du lịch.

Vùng đất Campuchia, tiếp cận biên giới có nhiều địa điểm du lịch đẹp như thị xã Kampot, bãi biển Kep, suối Teuk Chhou và núi Bokor... Với tiềm năng của mình, Hà Tiên chú trọng phát triển các loại hình du lịch như: tham quan di tích, văn hóa, lễ hội, tín ngưỡng, sinh thái và các làng nghề truyền thống, thể thao, vui chơi giải trí, tắm biển và mua sắm. Hà Tiên được định hướng trở thành cụm du lịch biên đảo danh lam, thắng cảnh, di tích lịch sử gắn với khu kinh tế cửa khẩu quốc tế Hà Tiên. Năm 2023, chủ tịch UBND thành phố Hà Tiên cho biết nhắm mục tiêu đến năm 2040, phát triển thành phố Hà Tiên trở thành một trong những trung tâm kinh tế, giao thương, du lịch văn hóa, di sản vùng đồng bằng sông Cửu Long.

Nguyễn Hoạ

[Phim tài liệu: Có một Hà Tiên xưa](#)